

Şeyh Abdüsselim'in II. Meşrutiyete Karşı Savaşı, Rusya, İran ve İngilizlerle Olan Münasebeti.

Abdullah Demir
Bingöl Üniversitesi'nde Araştırmacı-Türkiye

ÖZET:

II. Meşrutiyet döneminde merkezi hükümetçe uygulanan siyasi politikalar neticesinde Kürt aşiret reisleri, daha önce elde ettikleri nüfuzlarını kaybedecekleri korku ve endişesiyle Meşrutiyet aleyhine birçok yerde direniş göstermişlerdir. Özellikle meşayih hareketlerine baktığımız zaman ise, Meşrutiyet idaresi tarafından çıkarılan kanunların İslami esaslara dayalı olmadığı gerekçesiyle şer'î hükümlere ters düşüldüğü ileri sürülerek dini kaygılarla isyan hareketlerine başladıkları görülür. Şeyh Abdüsselim Barzani II.Meşrutiyetin ilanından sonra birinci Dünya harbine kadar Kürt ulusal hareketini başlatmış ve birçok devletin sefaretleriyle yazışmalarda bulunmuştur. Şeyh Abdüsselim, Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü uzun bir mücadeleden sonra Kardar Aşireti Reisi Abdullah bin Cihanko tarafından beraberinde olan dört kişiyle birlikte yakalanarak Osmanlı Ordusu'na teslim edilmiştir. Van'a getirilen Şeyh Abdüsselim ilk sorgusu bittikten sonra Musul'a sevk edilmiş ve Musul'da Divan-ı Harb-i Örfi tarafından yargılanarak 1914 senesinde idam edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Musul, Barzan, Şeyh Abdüsselim, Akra, Kürtler, Çal

Giriş:

Kürtler tarih boyunca değişik kavimlerin hakimiyetinde hayatlarını idame ettirmişler birçok emirlik kurmuşlar ve zaman zaman kendi adlarına para bastırmışlardır. Emevi, Abbasi, Selçuklu, Eyyubi, Artuklu, Safevi ve Osmanlı Devletleri bünyesinde hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Kürtler 1515 yılında Osmanlı Devleti'ne iltihak ettikten sonra belli bir dönem sancaklarında hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Vilayet Nizamnamesi'nin H. 1267 yılında ülke

genelinde uygulanmaya başlanmasıyla daha önce elviye-i müstakille olarak idare edilen diğer bir ifadeyle özerk halde yerel beylerin idaresine verilen sancakların statüleri lağvedilerek merkezi hükümete bağlanmıştır.⁽¹⁾ Sancaklara vilayet ve kaza isimleri verilerek yerel beyler yerine bölge halkından olmayan mutasarrıflar yani vali ve kaymakamlar tayin edilmiştir. Daha önce tımar, zeamet veya has olarak verilen araziyle geçimini sağlayan ve elde ettikleri gelirlerle sancaklarını idare eden Kürt emirleri maaşa bağlanmış, has ve tımar arazileri ellerinden alınarak miri arazi olarak kaydedilmiş ve bir kısmı da halka dağıtılmıştır. Halkın üzerinde nüfuzu bulunan bazı yerel beyleri de becayış usulüyle yerlerini değiştirerek halkın üzerindeki tahakkümlerini kırmaya çalışmışlar ve bir kısmını da azlederek yerlerine merkezi hükümetin tasvip ettiği ve hemcinslerinden olmayan mutasarrıflar tayin etmişlerdir.⁽²⁾ Kürt Emirleri, merkezi hükümetin yapmış olduğu bu idari değişikliğe karşı çıkarak isyan etmeye başlamışlardır. Cizre’de Bedirhan Paşa, Hakkari’de Nurullah, Van’da Han Mahmud, Muş’ta Şeref Bey, Kars ve Çıldır bölgeleri olmak üzere birçok yerlerde aynı tarihi süreç içerisinde Osmanlı Devleti’ne karşı isyan hareketleri başlatılmıştır.⁽³⁾ Daha sonra Şeyh Ubeydullah-ı Nehri’nin 1880’de hareketi devam etmiştir. 20. Yüzyılın başında aynı tarihe tekabül eden Bedirhan-zâde Abdürrezak, Sımko diğer adıyla İsmail Ağa, Seyyid Taha, Bitlis hadisesi önderlerinden Molla Selim ve Şeyh Abdüsselam’ın kıyam hareketlerinin devam ettiğini görmekteyiz. Bu tebliğimizde Şeyh Abdüsselam hareketinden kısaca bahsettikten sonra Şeyh Abdüsselam’ın II. Meşrutiyete karşı savaşı, Rusya, İngiliz ve İran Devletleriyle olan münasebeti ve Musul Kerkük ve Süleymaniye işgali sırasında Kürtlerin İngilizlerle savaşını kısaca anlatmaya çalışacağız.

İttihat ve Terakki Dönemi

İttihat ve Terakki bölgede icra ettiği ıslahat hareketiyle siyasi, içtimai ve sosyal bir yapıyı yeniden tesis etmeye ve merkezîyetçilik esasına dayalı devletin otoritesini halkın üzerine kurmaya çalışmıştır. Bölgede halkın üzerinde egemenlik kuran yerel beylerin hâkimiyetlerine son vermek ve nüfuzlarını kırmak amacıyla yeni düzenlemeler yapmış ve söz geçiremediği ve itaat altına alamadığı beyleri de sürgün etmiştir. Her ne kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti hürriyet, adalet ve müsavat ilkesini benimsemiş ve bu eşitlik ilkesi üzerine temellerini inşa etmiş ise de Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da aksi bir davranış sergilediği ve toplumsal barışa katkı sağlamadığı gerçeğini de göz ardı edemeyiz.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı Hükümeti’nin Kürdistan bölgesinde uyguladığı siyasi politikaların Kürt Ermeni dengelerini Ermenilerin lehine değiştirmesi, Kürt aşiret reislerini ve meşayihini büyük ölçüde tedirgin etmiştir.⁽⁴⁾ Çünkü Kürtler daha önce kendilerine verilen hak ve serbestiyeti kaybettiklerinden aşiret reislerinin ve emirlerin İttihat ve Terakki’nin uygulamaya koyduğu yeni idari düzenlemeden etkilendikleri görülmektedir.⁽⁵⁾

Rusya, İngiltere ve Fransa'nın baskıları sonucu Ermenilerin lehine düzenlenen ve Berlin Mu'ahedesi olarak bilinen kanun layihalarının kabulünü, Vilayat-ı Sitte'de yani Diyarbakır, Bitlis, Van, Erzurum, Mamuretü'l-Aziz ve Sivas'ta uygulanmak üzere Osmanlı Devleti'ne teklif etmişlerdir. Teklif edilen maddeleri yürürlüğe koymaktan imtina eden Osmanlı Devleti'ne muhtıra çektiler. Bunun üzerine Osmanlı Devleti teklif edilen maddeleri kendi siyasi politikalarına göre yeniden düzenleyip yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır. Daha önce Hamidiye Aşiret Alayları komutanlarından zulüm gören Ermeniler, intikam alma adına, bölgedeki nüfuzlu aşiret reislerini merkezi hükümete şikayet ederek bir kısmını devlet eliyle ya hapse atıyor veyahut sürgüne gönderiyorlardı. Ermenilerin Kürtleri şikayet etmesi ve bölgedeki otoritelerini kırması, haliyle devletin de işine gelmekteydi. Bölgede hakim güç olan Kürtlerin hakimiyetlerini yavaş yavaş kaybetmesi ve Kürt beylerinin Ermeni unsuruyla terbiye edilmesi devletin siyasi politikasına da uygun düşmekteydi. Çünkü İttihad ve Terakki, merkeziyetçi bir yaklaşımla hareket ettiği için bölgede büyük nüfuza sahip olan Kürt Ağa ve meşayihinin güç ve kuvvetlerini kırmak ve halkı onların tasallutundan kurtarmak üzere devletin hakimiyet ve otoritesini sağlamlaştırmaya yönelik siyasi icraatlarla halkın devlete olan güvenini tesis etmeye çalışıyordu. İttihad ve Terakki Cemiyeti, bölgede nüfuzlu olan ağa ve meşayihin otoritelerini sarsarak ve halkın nazarında küçük düşürerek devletin hakimiyetini halk üzerinde kurmaya yönelik çaba gösteriyordu. Nitekim Bitlis Vali Vekili ve Siirt Mutasarrıfı Necati Bey "İttihat ve Terakki hükümeti için hazırlamış olduğu raporda ağaların aşiretler üzerindeki nüfuzlarını kıramadığımız sürece bölgede devletin hakimiyetinin sağlanamayacağını" ifade eden bir yazıyı kalem almıştır.⁽⁶⁾

Hatta eğitim sahasında meşayih ve bazı ulemanın kendi kıt imkânlarıyla geliştirmiş oldukları medreselerin, ana dilde eğitim yaptıkları gerekçesiyle müdahale edilerek kapatıldığı ve yerlerine merkezi hükümete bağlı Türkçe eğitim veren mektepler ikame edildiği görülmektedir.⁽⁷⁾

Haliyle İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamaya koyduğu siyasi politika sonucu Kürdistan'ın birçok bölgesinde isyan hareketleri başlamıştır. Bitlis, Hakkari ve Barzan bölgelerinde hemen hemen aynı tarihe tekabül eden bir hareketlilik ve direniş başgöstermiştir. II. Şeyh Abdüsselam'da, diğer Kürt hareketleri gibi İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Kürdistan bölgesinde yürürlüğe koymuş oldukları bazı ıslahat hareketine karşı çıkıp direniş hareketini başlatmıştır.

Aşağıda Şeyh Abdüsselam'ın İttihat ve Terakki Hükümeti'ne karşı direniş hareketinin sebep ve sonuçlarını vermekle birlikte Şeyh Abdüsselam'ın İngiliz, Rus ve İran Konsoloslarıyla yaptığı görüşmeleri de aktarmaya çalışacağız.

Barzan'ın Coğrafi Konumu

Barzan Nahiyesi, Erbil Vilayeti'ne bağlı, Irak Kürdistanı'nın kuzeyinin en uç noktasında yer almaktadır. Bölgenin merkezi Mergesor kazasıdır. Kaza üç nahiyeden oluşur: Zibar, Barzan ve Şirvan. Doğusunda Revanduz, batısında İmadiye, güneyinde Akra kazaları ve kuzeyden de Türkiye sınırına dayanmaktadır. Bölgeyi batıdan büyük Zap nehri böler ve Barzan köyünün güneyinden geçerek Bihmen deresinden geçip Musul'un güneyinde Dicle nehrine karışır. Barzan, nahiye ismi olmakla birlikte aynı zamanda aşiret adı olarak da bilinmektedir. Barzan Nahiyesi yaklaşık 400 köyden müteşekkil, kırk bin nüfusu ihtiva eden büyük bir yerleşim merkezidir.⁽⁸⁾

Barzan Meşayihinden Şeyh Abdüsselam

II. Şeyh Abdüsselam Şeyh Muhammed'in oğludur. Şeyh Muhammed 1903 yılında vefat etmiştir. Vefatından sonra; II. Şeyh Abdüsselam, Şeyh Ahmed, Muhammed Sıddık, Babo, ve Molla Mustafa Barzani olmak üzere beş çocuk bırakmıştır. Mevlana Halid-i Bağdadi'nin Kürdistan bölgesine gelişiyle Nakşilik tarikatı yaygın hale gelmiştir. Seyyid Taha-i Nehri Mevlana Halid'den nakşilik halifelliğini aldıktan sonra irşad görevine başlamış, bölgede birçok kişiye halifelik vermiştir. Barzan meşahiye de Seyyid Taha-i Nehri'den halifelik aldıktan sonra bölgede nüfuzları genişlemiş ve birçok yerde tekke ve zaviye kurarak irşat faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Barzan Tekkesi, faaliyet alanı olan Şirvan, Muzuri ile Zibari asıllı Beroj ve Nizar aşiretleri arasında Nakşilik hareketini daha fazla yaymışlar ve buna bağlı olarak Kürt halkı üzerinde nüfuzlarını artırarak büyük bir hakimiyet sağlamışlardır. Barzaniler II. Şeyh Abdüsselam döneminden itibaren Mergesor bölgesinde yerleşik Herkiler ve Güneyde Gerdi aşiretleriyle de birleşmişler ve konfederatif bir yapı içerisinde tek lider hâkimiyetinde toplanarak büyük bir siyasi güç haline gelmişlerdir.⁽⁹⁾

Şeyh Abdüsselam Barzan ve çevresindeki Kürt aşiretleri arasında büyük bir nüfuza sahip olmuş ve hakimiyeti altındaki Kürt aşiretlerinin bir kısmından mali destek olarak bölgede güçlü bir hale gelmişti. Bir taraftan halkı irşada davet ederken diğer taraftan da sosyal alanda İslam hukukuna ters düşen ve halk arasında cari olan bazı örf ve adetleri kaldırarak yerine İslami esaslara dayalı yeni kanunlar icra etmeye başlamıştır. Ağaların elinde olan toprakların Miri arazi olduğunu ve bu arazilerin eşit bir şekilde çiftçilere dağıtılmasını ilke olarak benimsemiştir. Başlık parası ve zorla yapılan evliliklere son verilmesini, sosyal ilişkilerin adalet ve eşitlik esasına göre çözülmesini, her köyde bir mescidin kurulmasını ve bu mescitlerin köylülerin istişare alanları olarak belirtilmesini, köylüler arasındaki ihtilafların çözüm yeri olarak camilerin kullanılmasını, Köy meselelerini her yönden ele alıp çözmek üzere her köyde bir istişare konseyinin

kurulmasını, her aşiretten silahlı güçlerin oluşturulmasını ve bunların başına sorumlu şahısların tayin edilmesi ve buna benzer yeni esaslar vazetmiştir.⁽¹⁰⁾

Şeyh Abdüsselam Barzani, liderliği Barzan bölgesiyle sınırlı ve kısa sürmesine rağmen dini ve sosyal alanda birçok reformları gerçekleştirmiş ve bu sayede Kürt aşiretlerinin büyük bir kısmının sevgisini kazanmış ve sağlam ilişkiler kurması neticesinde liderliğini sürdürmüştür. Şeyh Abdüsselam bölge halkıyla alakadar olduğu gibi birçok sivil toplum kuruluşlarıyla da irtibat halindedir. Bedirhani Abdürrezak, Kamil Bey, Seyyid Abdülkadir, Şikaki Aşireti Reisi İsmail Ağa, Şeyh Mahmud Berzenci ve ayrıca merkezi İstanbul'da olan ve Musul'da bir şubesi kurulan Kürt Teavun ve Terakki Cemiyeti ile de görüşerek iyi ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır.⁽¹¹⁾

Şeyh Abdüsselam 1907 yılında Brifkan köyündeki Kadiri Tekkesi'nin lideri Şeyh Nur Muhammed Brifkani'nin evinde bir toplantı düzenler. Bu Toplantıya Kürt aşiretlerinin önemli bir kısmı katılır. Toplantıda kararlaştırılan istek ve taleplerin Bab-ı Âlî'ye telgrafla gönderilmesine karar verilir.

Bu istek ve talepler;

1. Kürt bölgelerinde Kürtçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesi.
2. Eğitimin Kürtçe yapılması.
3. Kaymakamların, nahiye müdürlerinin ve diğer memurların Kürtçeyi iyi derecede bilenlerden tayin edilmesi.
4. Devletin dini İslam olmasından dolayı mahkemelerde verilen hükümlerin İslam şeriatına göre verilmesi.
5. Vergiler (zorunlu hizmetlerin karşılığı olarak) eskiden olduğu şekliyle alınarak Kürt bölgelerindeki yolların onarımı ve okulların açılması için sarf edilmesi.

Damaluji "Behdinan Emirliği" kitabında; Şeyh Abdüsselam'ın düzenlediği bu toplantıda alınan kararların bir suretini Seyyid Abdülkadir, Emin Ali Bedirhani ve Şerif Paşa'ya telgrafla gönderdiğini bildirmektedir.¹²

Şeyh Abdüsselam'ın Osmanlı Devleti'yle Savaşmasının sebepleri

Bağdat Altıncı Ordu Kumandanı Şevket Paşa tarafından 17 Ağustos 1325'de Şeyh Abdüsselam hakkında gönderilen raporda; Barzan Şeyhi Abdüsselam'ın kıyam hareketine kalkışmasının yegane sebebinin irtica fikrinden dolayı olduğu ayrıca Barzan bölgesinde Şeyh'e destek verenlerin yaklaşık dört bin civarında olduğu ve aşiret halkının tamamının da Meşrutiyet Hükümeti'ne karşı harekete geçtiği, bu bilginin de Musul Süvari Yüzbaşlarından Tevfik Efendi ifadesiyle de te'yid edildiği belirtilmektedir.¹³

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Dairesi'nden 3 Teşrinievvel 1325'de Musul Valisi Fazıl Paşa'ya gönderilen yazıda: Şeyh Abdüsselam ve

tarafklarlarının Meşrutiyet Hükümeti'ne karşı bir direniş hareketi başlattıklarını Şeyh'in mürteci olduğunu ve bölgede bağımsız şeriat devleti kurmaya yönelik bir kıyam hareketini başlattığı beyan edilmektedir.⁽¹⁴⁾

Van Valisi Bekir Bey tarafından 25 Teşrinsani 1325/5 Aralık 109'da Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda; "Şeyh Abdüsselam haktan ve doğruluktan asla taviz vermeyen her daim zulme karşı çıkarak mazlumun yanında yer alan haksızlığa hiçbir zaman boyun eğmeyen değerli bir zat-ı muhteremdir. Musul'un nüfuzlu adamlarından Sabuncu Paşa onu sevmediği husumet ve düşmanlık beslediği için mahalli hükümete irticacı olduğunu ve ileride bölgede bir isyan hareketini başlatacağı hakkında mahalli hükümete şikayette bulundu. Bu şikâyet üzerine hakkında soruşturma açılarak takibat başlar buna tahammül edemeyen Şeyh Abdüsselam'da mahalli hükümete karşı isyan hareketine başladı."⁽¹⁵⁾ şeklinde açıklamada bulunulmuştur.

Van Valisi'nin Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta; Şeyh Abdüsselam Barzani'nin hükümete karşı isyan taraftarı olmadığı muhalifleri bulunan Akra ağalarının yapmış oldukları iftira ve şikâyet sonucu askeri takibata uğraması sonucu kıyam hareketini kalkıştığı ifade edilmektedir.⁽¹⁶⁾

Zibar bölgesinde yaşayan Belediye Reisi Hasan, Sami, halkın ileri gelenlerinden Cebail, Abdülkadir ile Hristiyan, Yahudi ve Keldani ruhani reislerinin verdikleri arzuhalde; "Şeyh Abdüsselam, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak müstakil bir Kürdistan devletini kurmaya teşebbüs etmektedir, merkezi hükümeti tanımamakta ve şayet bu isyan hareketine müdahale etmezseniz canımızı kurtarmak ve ırzımızı korumak maksadıyla ister istemez hepimiz Şeyh Abdüsselam'ın himayesine gireceğiz" diye merkezi hükümetten tedbir alma talebinde bulunmuşlardır.⁽¹⁷⁾

Yukarıda verdiğimiz belgelerden de anlaşılacağı üzere Şeyh Abdüsselam; şer'i hükümlere dayalı, eşitlik ilkesini benimseyen ve her kesimin hukukunu muhafaza edip koruyan, adaleti gözetken bir düzen kurmak maksadıyla nüfusun ekseriyeti Kürtlerden müteşekkil bağımsız bir "Kürdistan Hükümeti" kurmayı arzu etmiştir. Fakat netice itibariyle Şeyh Abdüsselam ileri sürdüğü fikrini kuvveden fi'ile çıkaramayarak diğer Kürt hareketleri gibi bu kıyam hareketi de Osmanlı Devleti tarafından sona erdirilmiş ve akabinde bu olay birçok köyün yakılması, halkın tehcir edilmesi, kendisinin ve birçok Kürt aşiret reisinin idamıyla sonuçlanmıştır.⁽¹⁸⁾

Damaluji Şeyh Abdüsselam'ın Osmanlı Devleti ile muharebe sebeplerini başka bir gözle değerlendirerek; "Zibar ağaları, Barzan aşiretiyle eskiden beri sürdürdükleri düşmanlık yüzünden Osmanlı Devleti'nin yerel yetkilileriyle işbirliği yaparak hükümeti Barzan aşiretinin karşısına dikmeyi başarmışlardır"⁽¹⁹⁾ denilmektedir. Başka bir belge de bu bilgiyi te'yid etmektedir: Barzan Şeyhi Abdüsselam'ın hükümete karşı isyan etme taraftarı olmayıp muhalifi bulunan Akra Ağalarının şikâyeti ve birçok iftiraları sonucu askeri takibat altına alındığı

ve tutuklama emri verildiği anlaşılmaktadır.⁽²⁰⁾ Barzanilerin dini aşırılıklarına karşı duyulan nefret ve Kürt milliyetçiliğinin yaygın hale gelerek birçok yerde isyan hareketlerinin başlaması, Şeyh Abdüsselam'ın Jön Türklere karşı tavır alması, Jön Türklerin de Şeyhe karşı sert tedbir alması, ayrıca şeyhin tasarrufunda ve özel mülk olan bazı köylerin yerel yöneticiler tarafından ellerinden alınması, savaşın başlama sebepleri olarak görülmektedir.⁽²¹⁾ Maruf Jiyawuk ise, Şeyh Abdüsselam'ın Osmanlı Devleti ile savaşmasının, hükümetin Barzan bölgesinde kapsamlı bir nüfus sayımı ve vergi almak maksadıyla hayvan sayımı yapma girişiminden kaynaklandığını iddia etmektedir. Bu nedenle Şeyh ve yöre halkı hükümetin aldığı bu karara muhalefet etmişlerdir. Haliyle bu durum er ya da geç hükümetle girilecek silahlı bir çatışma anlamına gelmektedir.⁽²²⁾

Şeyh Abdüsselam'ın İran, Rusya ve İngiltere Konsolalarıyla görüşmesi

A-Rusya Devletiyle

Şeyh Abdüsselam Barzani hareketi, komşu ülkelerden İran ve Rusya'nın ilgisini çektiği gibi İngiltere'nin de dikkatini çekmekte olup bölgede devam eden Şeyh Abdüsselam'ın kıyam hareketi izlenilmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'na karşı siyasi çalışma yürüten devletler Barzani hareketine ilgi duymakta ve gelişmelerle ilgili konsolosluklar raporlar yazmaktadırlar.⁽²³⁾ Bunu bilen Osmanlı Devleti de gerekli tedbirleri almaktadır. Haliyle İttihad ve Terakki'nin merkezîyetçi ve baskıcı politikaları, Kürtlerin Ruslara yakınlaşması ve bir kısım Kürt aşiretlerinin Rusya'ya nakl-i hane etmeleri sonucunu doğurmuştur. Her ne kadar Rusya, Kürtleri yanlarına çekmek için bazı aşiret reislerine rütbe, makam ve para teklifinde bulunmuş ise de Kürtler, Rusya'nın tekliflerine temkinli yaklaşmışlardır. Çünkü Rusya defalarca Kürtleri destekleme vaadinde bulunmasına rağmen siyasi politikaları gereği komşu ülkelerle daima ittifak etmiş ve Kürt ulusal hareketini engellemeye çalışmıştır. Nitekim Şeyh Ubeydullah hareketinde Rusya Devleti İran'la ittifak edip Osmanlı Devleti'ni de yanına alarak Kürt ulusal hareketine son vermişlerdir.⁽²⁴⁾ Şeyh Ubeydullah'ın İran'a karşı savaş açması netice olarak, her üç devletin ittifak ederek Şeyh Ubeydullah'ı maiyetiyle birlikte Kürdistan bölgesinden uzak mahallere yani Mekke şehrine sürgün ettirmeleriyle son bulmuştur.⁽²⁵⁾ Bu nedenle Kürtler Rusya'ya güvenmediği gibi Rusya'da Kürtlere güvenmemiş ve özellikle Ermenilerin hamisi ve destekçileri olmuştur. Çünkü Kürtler, 1887-1888 ve 1914 yıllarında Osmanlı Devleti yanında yer alarak Ruslara büyük zayıflatlar vermişlerdir. Bu nedenle Rusya Kürtleri hiçbir zaman müttefiki ve dostu olarak görmemektedir. O bölgede Ermenileri kendisine müttefik ve dost kabul ederek daima onların lehine çalışmakta silah, cephane ve lojistik destek sağlamaktadır.

Zira Rusya'nın Kürtlere yaklaşması, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki siyasi otoritesini kırmak ve azınlıkta olan Kürt ve Ermenileri siyasi emeline alet etmek maksadıyladır. Ayrıca Kürtleri Osmanlı'ya karşı bir tehdit unsuru olarak kullandığı bir gerçektir. Kürtlerin, Rusya'ya yaklaşmasının yegane sebebi ise İttihat ve Terakki'nin baskısı ve kötü yönetiminin sonucudur.⁽²⁶⁾

İttihat ve Terakki'nin uygulaya geldiği politikaların sonucu olarak; Hayderan Aşireti Reisi ve Hamidiye Alayı Komutanı Hüseyin Paşa, Hasenan, Sipki ve diğer Hamidiye Alayı komutanlarından bazıları, Beyazıd, Diyarbakır, Van, Muş, Siirt ve Bitlis'te meşrutiyet ve hükümet aleyhine ittifak ederek isyan hareketini başlatmışlardır.⁽²⁷⁾ Revanduz, İmadiye, Akra ve Şemdinan bölgelerinde Abdüsselam Barzani⁽²⁸⁾, Cezire-i Botan'da Abdürrezak, Hüseyin Paşa ve Kamil Paşa'lar hükümete karşı bir Kürt ayaklanma hareketini organize etmişlerdir.⁽²⁹⁾ Bu sürgün ve gözaltılar Kürtleri tedirgin etmiş kıyam etmelerine sebebiyet vermiştir. İttihad ve Terakki Partisi Hamidiye Süvari Alaylarına mensup Kürt ağalarına itimat etmeyip “bunlar Sultan Abdülhamid taraftarları ve ajanlarıdır” diyerek birçoğunu görevden almış ve başka yerlere sürgün etmişlerdir.⁽³⁰⁾ Kürtler bu baskıcı politika sonucu kendilerine yardım elini uzatabilecek devletlerle diplomatik ilişkiler kurup destek arama zorunda kalmışlardır. Nitekim Barzan bölgesinin Osmanlı Ordusu tarafından istila edilmesi sonucu Şeyh Abdüsselam ve taraftarları göç etmek zorunda kalmış bir kısmı İran'a sığınırken diğer bir kısmı da Rus sınır bölgelerine iltica etmişlerdir.

Aşağıda vereceğimiz belgeden anlaşılacağı üzere Şeyh Abdüsselam Tiflis'e giderek orada faaliyet gösteren Bedirhanilerden Abdürrezak ve Kamil Paşa ile görüşmüş ve Ruslardan destek talebinde bulunmuştur. Rusya'da kendilerine destek sözü vererek mühimmat ve silah vereceğini taahhüt etmiştir.⁽³¹⁾

Nitekim Tiflis Başşehbenderliği'nden 24 Temmuz 1330/4 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen telgrafta; “Şeyh Abdüsselam ile Bedirhani Abdürrezak ve Kamil'in Tiflis'te Rus Konsolosları vasıtasıyla bazı diplomatik temaslarda bulundukları bunların maksat ve gayelerinin Musul, Van ve imkan olursa Erzurum'da yaşayan Kürtleri de organize ederek isyana teşvik etmek niyetinde oldukları Petersburg Sefaretinden bildirilmiştir. Zira Rusya Devleti'nin, şu esnada böyle bir isyan hareketinin meydana gelmesini arzu ettiğinden Şeyh Abdüsselam Barzani ve diğer iki arkadaşına Kürdistan bölgesinde direniş hareketini başlatmaları için silah ve mühimmat desteği vereceklerini taahhüd etmiştir. Dört ay önce Musul vilayetine 7000 tüfenk ve her tüfenk için de 500 kartuş göndermiştir. Bedirhani Kamil'e Kaymakamlık rütbesi verildiği, ayrıca Kürtleri eğitmek üzere Kaim-makam Belaossof yüzbaşı Owroussoff yüzbaşı Lobausoff Topoğraf Mülazımı Comaron ve Erkan-ı Harbiye Yüzbaşısı Vilsnmeo'yu göndermiştir. Kürtlere verilen askeri mühimmat ve malzameyi Beyrut Rus Konsolosluğu vasıtasıyla bölgeye sevk etmiştir. Rusya, birçok tüfenk, mühimmat ve iki mitrolyözü hududumuza yakın Artrine kasabasına getirmiş

olup en yakın zamanda huduttan içeri sokarak Rusya'ya iltica eden Van Jandarma Zabıtlarından Süleyman'a teslim edecektir. Yüzbaşı Ourosof silah ve cephanelerin idhaline ve Vılsnmes ise Kürtleri fiilen isyan etmeye dair yol göstermeğe memur edilmişlerdir. Kürdistan bölgesinde yaşayan Kürtler aleni bir şekilde Osmanlı Devleti'ne karşı top yekun bir isyan hareketini başlatmayana kadar Rusya bizzat müdahale etmeyecektir. Şayet isyan kuvvetli patlak verirse o zaman Rusya Kürtleri açık bir şekilde himaye edecektir. Osmanlı'ya karşı isyana kalkışanlara da Rusya bir milyon rubleyi de maddi yardım olarak verecektir.”⁽³²⁾

Padişahın yaverlerinden Süvari Kaymakamı Osman Nureddin Rusya'nın Kürtlere yaklaşımını şöyle anlatmaktadır; "Rusya, Kürt reislerini yanlarına çekmek maksadıyla gizliden hafiyeler göndermektedir. Din düşmanı olan Rusya Osmanlı Devleti'nin satvet ve kuvvetini kırmak maksadıyla Bulgaristan'da ekmiş olduğu fesat tohumunu Kürdistan havalisinde de yaymaya çalışmaktadır. Rusya Devleti, saf ve temiz kalpli olan Müslüman Kürt halkını kendilerine cezb ve celp etmek maksadıyla bazı aşiret beylerine rütbe, makam ve para vererek kendisine çekmek istemektedir. Bir sene önce yani H.1303/M.1885 yılında Kürdistan havalisinden Rusya'ya hicret eden iki bin hanenin orada hüsnü muameleyle karşılaşmaları civar bölgede yaşayan Kürtleri de cezbetmektedir. Daha önce Rusya'ya iltica eden ve Kürtçeyi de iyi bilen Van Jandarma subaylarından Süleyman Bey'e Generallik rütbesi verilmiş ve Revan, Beyazıt ve Kars taraflarında bulunan Kürt Aşiretlerinin kalplerini celp ve cezp etmek üzere gizli ajanlar gönderilmiştir. Süleyman Bey, Rusya'dan aldığı ta'limatla Kürtleri silahlandırmakta ve sınır bölgelerine askeri yığınak yapmaktadır. Muhtemelen saldırıda bulunacaklardır. Bu hususta sınır bölgelerine de yeteri miktar askeri kuvvet gönderilerek gerekli tedbirlerin alınması”⁽³³⁾ için merkezi hükümete bilgi arz etmiştir.

B-İngiliz Konsolosunun Şeyh Abdüsselam'la görüşmesi

Musul İngiliz Viskonsolosu Mösyö Weblki'nin Şeyh Abdüsselam ile görüştüğü ve muhaberatta bulunduğu gerekçesiyle Hariciye Nezareti, İngiltere Maslahatgüzarına yazı göndererek adı geçen Konsolosun Musul'dan alınmasını talep eder. Bunun üzerine Musul'dan alınan konsolosun yerine Mösyö Kerik tayin edilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Şeyh Abdüsselam ile görüşen İngiliz Viskonsolosları daima askeri birlikler tarafından gittikleri yerlerde takibata alınmakta ve bölgede herhangi bir Kürt aşiret reisiyle görüşmeleri halinde istihbarat tarafından görüşme hakkında merkezi hükümete bilgi verilmektedir.⁽³⁴⁾ Musul'da bulunan İngiliz konsolos, Şeyh Abdüsselam ile muhabere etmekte ve olaylarla ilgili aldığı bilgileri İngiliz maslahatgüzarına aktarmaktadır. İngilizler bölgede yaşanan savaşa fiili olarak hiçbir müdahalede bulunmadığı gibi silah ve cephane olarak da destek de vermemişlerdir. İngilizler Şeyh'e karşı yumuşak bir politika izlemekte ve ailesinden esir alınanlara iyi

davranılmasını karşı tarafa tavsiye etmekte ve meselenin barışçıl bir yolla çözüme kavuşmasına yardım etmektedir.⁽³⁵⁾

Nitekim Bağdat Altıncı Ordu Kumandan Vekili Ferik Şevket Paşa'nın gönderdiği raporda; İngiltere Musul Konsolosu Weblki'n R.1325/M.1909 Eylül ayında Bağdat'a gelerek birkaç gün kaldıktan sonra Salahiye yoluyla Musul'a ve oradan da Bazyan üzerinden Süleymaniye'ye ve diğer bazı yerlere gideceğini Salahiye'de bulunan Şevket Paşa'ya bildirir. Adı geçen kumandanın hali hazırda gideceğiniz bu yolların güvenli olmadığını, emniyetsiz ve tehlikeli olduğunu her an saldırıya uğrayacağını bildirerek gitmemesi hususunda uyarıda bulunur. Bunun üzerine Musul Konsolosu Kerkük'e gider birkaç gün kaldıktan sonra Cemicemal yoluyla Süleymaniye'ye ve oradan da Bane, Serdeşt taraflarına hareket eder. Kürt bölgelerinde dolaştıktan sonra Barzanlıları takip ettiğim yolu takiben Gerdenemek'e ve Akraya gider. Her ne kadar Barzan'a kadar gelmeği arzu etmiş ise de her ne sebebe mebni ise bu bölgeye gelmeyerek geri döner. Daha sonra İmadiye istikametiyle Teyyariler tarafına geçer ve oradan da İsyanda bulunan Hemvend'liler içerisine giderek Meşrutiyet aleyhinde harekete geçmelerini tavsiye eder. Aynı zaman Meşrutiyet aleyhinde kıyam etmiş olan Barzan Şeyhi Abdüsselam ile görüşerek hareketle ilgili bilgi alır. Şeyh Abdüsselam Osmanlı Askerlerine karşı savaşmanın yegane gayesi nefsi müdafaa olup meşru hakkını kullandığını ve "mudafa'a-i bi'n-nefs eylemeye mecbur kaldığından kendisine yardım edilmesi için Musul İngiltere Konsolosu'na bir mektup yazar. Şeyh Abdüsselam'ın adı geçen konsolos ile sürekli muhaberede bulunduğu elde edilen mektuplardan anlaşılmaktadır. Ayrıca yakalanmış olan isyancıların bu husustaki ifadeleri de bu bilgiyi doğrulamaktadır. Haliyle bu gibi Konsolos ve ecnebilerin bu bölgede sorumsuzca serbest dolaşıp hareket etmeleri ve halkı Meşrutiyet aleyhinde teşvik etmeleri var olan emniyet ve güveni daha da sarsmaktadır. Zaten bölge halkının ekseriyeti maariften mahrum kalmış cühela takımı olduğundan sevk ve idare etmek gerçekten çok zordur."⁽³⁶⁾ İfadeleri yer almaktadır. Şeyh Abdüsselam, İngilizlerden ziyade İran ve Rusya Devletleri konsoloslarıyla aktif olarak görüşmekte ve yardım talep etmektedir. Barzan bölgesinde tutunamayan Şeyh Abdüsselam daha güvenli olan bölgelere çekilmek zorunda kalmış kuvvetlerinin bir kısmı İran hududuna doğru hareket ettirmiş diğer bir kısmını da Rusya'nın ihtilafli sınır bölgelerine geçirmek zorunda kalmıştır.

Şeyh Abdüsselam'ın takibatı

Şeyh Abdüsselam ve taraftarları asker sayısı, cephane ve silah bakımından yeterli miktara sahip olmadıklarından Barzan bölgesinde meydana gelen şiddetli çatışma sonucu Osmanlı Ordusuna karşı mukavemet sağlayamayarak bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar. Şeyh Abdüsselam ve iki yüz taraftarı 19 Nisan 13302 Mayıs 1914'de Şenayı diğer adıyla Aşno'ya Zerza Aşireti'nin meskun olduğu yere geçtiler.⁽³⁷⁾ Haliyle takibat altında bulunan Şeyh

Abdüsselim orayı da güvenli bulmayarak birkaç müridiyle birlikte Rumiye bölgesine geçer ve Rumiye Rusya Konsoloshanesi Tercümanı Ağa Petros'un hanesinde gizlenir. Bu haberi alan Rumiye Şehbenderi Rus konsolosuna protesto çeker. Daha sonra Rumiye hakimi Rus Konsolosluğu'na müracaat ederek gizledikleri Şeyh Abdüsselim'i Osmanlı Devleti'ne teslim etmelerini talep eder. Rus Konsolosu Tebriz'den gönderdiği cevabi yazıda; "Şeyh'in kendi sınırları dâhiline gelmediğini, gizlendiği yeri de bilmediklerini, muhtemelen Osmanlı topraklarında olduğunu orada gizlendiğini" bildirirler. "Aldığımız bilgilere göre Şeyhin Karabağlı Hacı Nazım'ın hanesine misafir olduğu, büyük ihtimalle kasaba dahilinde gizlendiği ve taraftarlarının dahi Mergvar'a geçtikleri bilgisini aktarır. Ayrıca Konsolosumuz resmi bir surette hiçbir zaman Şeyh Abdüsselim'i himaye etmemektedir." şeklinde Hariciye Nezareti'ne resmi yazıyla cevap verir."⁽³⁸⁾ Hariciye Nezareti'nden Van ve Musul vilayetlerine gönderdiği telgrafta; "Şeyh Abdüsselim'in, üç müridiyle İmadiye'nin Rutaze köyünden Kerem adlı şahsın öncülüğü ile Reşid Bey'in himayesine iltica ettiğini ve Bîdû' köyünde gizlendiği" istihbaratını Musul valisine gönderir.⁽³⁹⁾ Musul Valisi Nazif'de cevaben; "Verilen haber asılsızdır. Asırlardan beri Reşid Ağa'nın düşmanı ve hasmı olan ve onu ortadan kaldırmaya çalışan Çal Reisi Sa'di Ağa tarafından uydurulan bir haberdır. Hükümet eliyle Reşid Ağayı terbiye etmeye ve ortadan kaldırmaya yönelik bir plandır. Hükümetin böyle bir şeye alet olmamasını arz ederim. Bununla birlikte aldığım mevsuk bir habere göre Şeyh Abdüsselim İran tarafına geçmiş ve orada gizlenmektedir."⁽⁴⁰⁾ bilgisini vermiştir.

C-Şeyh Abdüsselim'in İran'a Geçmesi

Barzan'dan geri çekilen Şeyh Abdüsselim ve beş yüze yakın adamı Aşno bölgesine geçerler. Barzan Şeyhi İran topraklarına geçmeyi daha güvenli bulduğu için Urumiye taraflarına doğru hareket eder. Barzani'nin İran topraklarına geçtiği haberini alan Osmanlı Hükümeti, Şeyh ve taraftarlarının teslim edilmesini İran Hükümeti'nden resmi yazıyla talep eder. Şeyh'in Osmanlı memleketine iade edilmesi veya sınırda görev yapan Askeri birliklere teslim edilmesini isterler. Bunun üzerine İran Hükümeti, Şeyh'in yakalanması için Azerbaycan valisi vasıtasıyla Rumiye Hakimi'ne şeyhin yakalanmasına emir verir.⁽⁴¹⁾ Şeyh Abdüsselim'i yakaladıkları anda Osmanlı memurlarına teslim edeceklerini Tahran Sefareti yazılı olarak 20 Nisan 1330'da Hariciye Nezareti'ne bildirir. Bunun yanı sıra Osmanlı Ordusu Aşiret halkı öncülüğün de Şeyh Abdüsselim'i takip etmek üzere İran sınırına geçerek sınır ihlalinde bulunur. Bunun üzerine Rusya Devleti derhal müdahale ederek Osmanlı askerlerinin İran topraklarından geri çekilmesi için uyarı mektubunu gönderir.⁽⁴²⁾ İran ve Rus Hükümeti açıktan resmi olarak Şeyh'e destek vermemektedirler. Fakat gizliiden siyasi emellerine ters düşmediği için yardımlarını kısmi de olsa esirgememektedirler. Şeyh Abdüsselim ve beraberinde olan on asker 16 Nisan

1330'da İran topraklarına geçince Rus ve İran süvari askerleri tarafından koruma altına alınarak Rumiye Hükümet Dairesi'ne götürürler. Şeyh Abdüsselam firar ettiği sırada Gevar'da bazı aşiretler ile Çolemerg'de Nasturiler ve İran'da bulunan Kürt aşiretlerinden Ceyluli Aşireti de yardım ve destek verirler.⁽⁴³⁾ Daha önce Rusya ve İran tarafından desteklenen Şeyh Abdüsselam ve Seyyid Taha taraftarları Rumiye Hakimi ve Rusya Konsolosu tarafından 6 Mayıs 1330'da tard ve ihraç edilirler.⁽⁴⁴⁾ Şeyh Abdüsselam'ın Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü hareket başarılı olamayınca Rusya ve İran desteklerini çekerler. Bunun üzerine Şeyh, daha önce verilen sözlerin de asılsız ve oyalama taktiği olduğuna inanır ve daha güvenli bir yer olarak Çölemerg bölgesini görür ve İran sınırından Osmanlı sınırına geçerken Kardar Aşireti tarafından yakalanır ve sınır karakoluna teslim edilirler.

Şeyh Abdüsselam'ın Askeri Takibatı

Şeyh Abdüsselam etrafına toplandığı bazı aşiretlerle birlikte Osmanlı askerleriyle savaşırken diğer taraftan kendisine taraf olmayan ve karşı cephede yer alan Kürt aşiretleriyle de savaş vermektedir. Musul Valisi Fazıl Paşa, redif askerlerini ve askerlere destek veren bazı aşiret efradını Şeyh Abdüsselam ve divane müritlerini yakalamak üzerine Barzan bögesine gönderir. Şeyh Abdüsselam gelen askeri birliklere karşı savaşarak onları büyük bir hezime uğratar ve bir hayli silah ve cephane ve iki top ele geçirir. Şeyh Abdüsselam bu gücünü Hakkari dahilinde bulunan Teyyari ve diğer aşiretlerden aldığını Hakkari'deki aşiretlerin onu koruduğunu ifade eder.⁽⁴⁵⁾ Bunun üzerine Fazıl Paşa 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da büyük taarruz başlatır. Dört top iki tabur piyade asker bazı aşır-i muavene ile birlikte Barzan köyü üzerine hücumla geçerler. Barzan'da icra edilen muharebe de Barzanlılar birkaç kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalırlar ve hububattan başka bir şey bırakmazlar. Barzanlılar Revanduz kazasına tabi Şirvan Aşiretleri içerisine doğru hareket etmek zorunda kalırlar. Bu savaşta bir kısmı savaşmaktan vaz geçerek dağılırlar diğer bir kısmı da dağlık bölgelere doğru geri çekilirler. Bazıları da Osmanlı askerlerine sığınarak hemcinsleriyle ileri saflarda savaşmaya devam ederler. Şeyh Abdüsselam Şiş dağında ki askeri müfrezeyle pusuya düşürüp büyük zayıat verir. Bunun üzerine Muhittin Paşa komutasında olan askerler ile birlikte Zerza Aşireti ve Şemdinanlı Seyyid Taha ve mahiyetinde bulunan aşiretlerde eşlik edip Şeyh Abdüsselam kuvvetlerine karşı savaşarak büyük zayıat verirler.⁽⁴⁶⁾

Abdullah Paşa kumandasında Osmanlı askerleri Revanduz'dan Barzan'a doğru 5 Eylül 1325'de hareket ederler. Bölgeyi iyi bilen ve yerel aşiretlerden oluşan Muavene Askerleri de Seyyid Taha kumandasında iştirak ederek askerlere destek verir. Ayrıca Nehri'de bulunan askerler de Musa Paşa kumandasında Şeyh Abdüsselam'ı takip etmek üzere harekete geçerler. Özellikle bölgeyi iyi bilen yerel aşiretlerden oluşan Seyyid Taha kumandasındaki askerlerin hüsnü sadakatleri ve azm ve gayretleri neticesinde

Barzan eşkıyasına büyük bir darbe vurarak birçok kayıp vermelerine sebebiyet verirler. Şirin dağının sarp yalçın dağlarına sığınmış ve orayı kendilerine tahassungah edinmiş olan Barzan asilerinin cemiyeti tamamen dağıtılarak bir daha bir araya gelecek güç ve takatleri kalmadığı kuvve-i maneviyelerinin kırıldığı gelen haberlerden anlaşılmıştır. Şeyh Abdüsselam'ın da aynı savaşta olduğu, mağlubiyetleri sonucu tebdil-i kıyafet ederek iki arkadaşıyla birlikte Karacabab tarafına firar ettiği, yakalanıncaya kadar takibatın devam edileceği hususunda Fazıl Paşa tarafından Harbiye Nezareti'ne bilgi verilmiştir. Ayrıca Şeyh Abdüsselam'ın hane halkı yani ailesi ve çocukları, Seyyid Taha ve muavene askerleri tarafından yakalanarak gözetim altına alınmışlardır.⁽⁴⁷⁾ Şeyh Abdüsselam ve taraftarları, teçhizat ve askeri mühimmat cihetiyle tam teşekküllü olmadıkları ve bir şekilde geriden de yeter miktar destek alamamaları üzerine Barzan bölgesini terk ile İran bölgesine doğru taraftarlarıyla birlikte hareket etmek zorunda kaldılar.⁽⁴⁸⁾

Şeyh Abdüsselam ve bazı Aşiretlerin Teslim Talebi

Heyet-i Ayan Azasından Seyyid Abdülkadir, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açan Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarının silah bırakma ve teslim olmaları hususunda bazı girişimlerde bulunur. Merkezi hükümet tarafından güvence verildiği takdirde Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarının teslim olacaklarını Van valisine ve Dahiliye Nezareti'ne Şemdinan merkezinden telgraf çekerek bildirir. Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarının bundan sonra hükümetin tayin edeceği hareket hattından ayrılmayacaklarını ve daha önce elde ettikleri miri silahlarını da tamamen iade edip eman dileyerek sığınacaklarını merkezi hükümete arz eder.⁽⁴⁹⁾ Şeyh Abdülkadir'in telkinatı ve nasihatı sonucu Şeyh Abdüsselam ve taraftarları teslim olmaya razı olup Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf gönderirler. Bu telgrafta; "Musul vilayetine bağlı Zibar, Mezveri'yi bala ve Şirvan'da sakin olan ahali adına 27 Şubat 1325'de Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılmış olan harekattan vazgeçtik, gönül rızasıyla teslim olacağız, Hükümete karşı baş kaldırmamızın yegane sebebi bazı müfsid kişilerin şikayet etmesi sonucu nefsi-i müdafaada bulunduk ve bazı nahoş üzücü çatışmalar meydana geldi. Hatamızı itiraf ediyor ve Hükümet-i meşrutadan insaf, merhamet ve adalet bekliyoruz. Bizde itaat ve bağlılığımızı bildirerek daha önce malen ve bedenlen uğradığımız felaketlerin bir daha yaşanmamak üzere hükümetten merhamet ve şefkat göstermesini istirham ediyoruz. Halkın felaketine sebep olan fitne ve fesat çıkaran Faki Abdurrahman ve Haçik gibi fitneciler Allah'a hamd olsun yok olup gittiler ve bizler de onların şerrinden kurtulmuş olduk. Din-i Mübin-i Ahmed'in esas temeli halkına merhamet, şefkat ve adaletle yaklaşmaktır. Allah'ın yardımı ile bundan sonra Hükümet-i meşruta-ı meşru'amıza suçumuzu unutturacak derecede hizmet etmeye her daim amadeyiz. Ayrıca hükümete tavsiyemiz: Bir an önce bölgede eğitimin yaygınlaştırılması ve her yerde okullar açarak aşiret halkını eğiterek cehalet bataklığından kurtarılması en önemli meselelerdendir.

Çünkü her tarafa yayılmış olan aşiret halkı ancak eğitim yoluyla ıslah edilir ve cehalet karanlığından kurtarılmış olurlar. Şayet pişmanlığımızı kabul etmeyip yine bizleri yok etmeye kalkışacak olursanız Rabbulalemin huzurunda sorumlusunuz. Çünkü din ve namus ve vicdanımız üzere size söz vererek yemin ederiz ki bundan sonra kimsenin zararına kastetmeyeceğiz ve Hükümet-i Meşrutiyetin tam bir istikamet ve sevgi ile sadık ve fedakar bendesi olacağız. Şayet bütün ricamızı kabul etmeyip Osmanlı memleketinde ikametimize izin vermez ve bizi layık görmez iseniz aile ve çocuklarımızla başka bir diyara gitmek için İslam dini uğruna bize yol veriniz şayet buradan gitmekle yol verilmeyip de maksat bizim ıslahımız değil özellikle bizi imha ve yok etmek ise inna lillahi ve inna ileyhi raciun (Biz Allah'tan geldik ve yine Allah'a döneceğiz.) diyeceğiz, asıl sorumluluk buna sebebiyet verenlere aittir. Şer'an mükellef olduğumuz nefs-i müdafaamız ve canlarımızı korumakla yükümlüyüz. Bizden tek bir fert kalıncaya kadar savaşmak mecburiyetindeyiz. Ve bundan evvel verilen askeri emirle bin hanemizi ateşe verdiniz, mal ve paramız gasp edildi, bütün eşyalarımız müsadere edilerek tamamı talan edildi. Şayet sizinle savaşmayı isteseydik ellerimize geçmiş olan miri silahları teslim etmezdik. Bu silahları teslim etmenin yegane sebebinin sadakat ve halis niyetimizden ileri geldiği aşikardır. Artık taşıdığınız âli cenablık ve hanedanlığınız ve diyanetiniz gereği bundan böyle Hükümet-i Meşruta-i Meşruanın şefkat ve merhametine mağruren adalet kapınıza iltica ve dahalet eyleriz. Allah bunun üzerine şahidimiz olsun." diyerek gönderilen telgrafa son vermişlerdir.

Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarının savaşmaya taraf olmadıkları daima sulha ve barışa meyyal oldukları gönderdikleri yazıdan da anlaşılmaktadır. Barzan halkı uğramış oldukları zulme karşı nefs-i müdafaada bulunarak mal, can ve ırzlarını muhafazaya ve korumaya çalışmışlardır. Her ne kadar Şeyh Abdüsselam ve taraftarları Şeyh Abdülkadir aracılığıyla hükümete teslim olmayı kabul etmişlerse de merkezi hükümet bu isteğe olumlu bakmayarak aşağıdaki gerekçeyle ret eder: "Fiili olarak eşkıyalık hareketinde bulunan Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarının yakalanmadan sığınmalarının kabulü diğer eşkıyanın da bu tür yollara başvurmalarına zemin teşkil ederek onları da cesaretlendirir ve sui te'sire yol açar bu tür teleplerin kabul edilmemesi" hususunda Harbiye Nezareti, Van vilayetine yazı gönderir. Ayrıca Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarına yardım ve yataklık yaptığı iddiasıyla Piri fani olan Çal Müdürü Sadi Ağa'nın yakalanması ve Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanmak üzere Çölemerg'den Musul'a sevk edilmesi emrini verir.⁽⁵⁰⁾

Fazıl Paşa'nın Kürt Aşiretlerini Çatıştırması

Fazıl Paşa Osmanlı askerlerinin zayıf vermemesi için bölgede bulunan aşiretleri toplayarak Barzan Şeyhi Abdüsselam ve taraftarlarını yakalatmak maksadıyla "Asakir-i Muavene" adı altında Kürt aşiretlerinden birlikler kurmuştur. Bir kısmına para diğerlerine rütbe ve madalyalar vererek yanlarına

çekmiştir. Ayrıca birbirine düşman olan ve husumet içerisinde bulunan aşiretleri silahlandırmakta ve karşı karşıya getirerek yekdiğerinin imhasına çalışmaktadır. Haliyle Fazıl Paşa bölgede emniyet ve güveni sağlayacağı yerde aşiretler arasında ki husumet ve düşmanlığı körüklemekte, düşmanlığı derinleştirerek bölge güvenliği hususunda kabil-i iltiyam olmayan yeni yaralar açmaktadır. Aşiretleri birbirlerine düşürerek düşmanlık ve husumetin derinleşmesine sebebiyet vermektedir. Buna vakıf olan Zor Mebusu Lütfü Bey Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya bir telgraf gönderir. Bu telgrafta "Musul Valisi ve Kumandanı Fazıl Paşa Musul ahali ve aşiretlerinden birçok asker toplayarak bazı aşiretleri takip ederek yakalatma emrini vermiştir. Musul vilayeti Arap, Kürd, Hristiyan olmakla birlikte Yakubi, Maruni, Süryani, Keldani, Şebeki, Yahudi, Nasturi, Teyyari ve Yezidi gibi birçok aşiret ve kabilelerden müteşekkil unsurlar bulunmaktadır. Her liva, kaza ve nahiye kabilesi öteden beri diğer liva, kaza ve nahiye kabilelerine düşmandırlar. Hatta bazı aşiretler mensup oldukları kabilesiyle dahi düşmanlıkları ve husumetleri vardır ve birbirlerine karşı her türlü saldırı ve tecavüze yeltenmektedirler. Fazıl Paşa'nın şu hareketi, yani bazı aşiretleri Barzan ve bu aşireti destekleyen Hemvend, Kurdi ve diğer aşiretlerin te'dibinde kullanarak hal-i hazırda daire-i itaate ve sükûnete alsa da bu tedbir geçici bir tedbir olur. Aşiretleri birbirlerine karşı kullanması daha önce var olan düşmanlıkları daha da teşdid ederek bölgede yeni maharebe ve hücumlara sebebiyet vermiş olur. Barzan aşiretini diğer aşiretlerle terbiye etmek bölgede düşmanlığı daha fazla körükleyecek bölgenin emniyet ve güvenliği daha fazla sarsılacaktır. Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarının takibatını ahaliye tevdi etmenin beraberinde birçok mazarratı getireceği şüphesizdir. Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarını takip eden az bir asker olup geriye kalan büyük bir kısmı bölge halkından oluşmaktadır. Halbuki aşiret halkı takibat esnasında isyancılara doğru dürüst silah kullanmadıkları gibi ellerinde bulunan silah ve cephanelerini bile onlara teslim etmektedirler. Böyle bir takibat sağlıklı olmadığı gibi bir an önce bu uygulamadan vazgeçilmesi elzemdir. Devletçe yapılacak bir şey varsa bölgede mevcut olan askeri fırkayı değiştirip yerine yeni askeri fırkanın ikame edilmesi, hareket ordusunda var olan Kürt asıllı zabıta ve askerlerin özellikle tasfiye edilerek ordu içerisinde çıkarılması, bölgede bulunan vali, mutasarrıf ve kaymakamlara lüzumu halinde asker sevkine izin verilmesi sonucu, ancak bölge asayışı ve güvenliği sağlanmış olur."⁽⁵¹⁾ şeklinde beyanda bulunulmuştur.

Musul Mebusu Lütfü'nün gönderdiği yazı üzerine Dahiliye Nezareti Fazıl Paşa'ya hitaben gönderilen telgrafta; Bazı aşiretlerin te'dibi için istihdam olunan "Efrad-ı Muavene" askerlerinin muhtelif kabilelerden müteşekkil ve her biri birbirlerine karşı husumet ve düşmanlık besledikleri Barzan Şeyhi Abdüsselam ve taraftarlarının takibatında kullanıldığı, ileride bunun birçok mahzuru olacağı ve bölgenin emniyet ve asayişinin daha fazla haleldar olacağı gelen istihbari bilgilerden anlaşılmaktadır. Esasen yerel aşiret halkının eşkıya ve isyancıların yakalanmasında istihdamı, hükümetin kudret ve satvetinin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu ise kabul edilemez bir durum olduğundan

Dahiliye müsteşarı Fazıl Paşa'dan görüş ve mütalaasını acilen göndermesini talep eder.⁽⁵²⁾

Musul Valisi Fazıl Paşa ile Van Valisinin Muhaberesi

Kürtlerin örf ve adetlerine vakıf mizaçlarını iyi bilen Van Valisi Bekir Bey Şeyh Abdüsselam hareketini sonlandırmak halk arasında sükûneti sağlamak maksadıyla sulh ve salah yolunu seçiyor ve meselenin diyalog yoluyla çözülmesini istiyor. Şeyh Abdüsselam'ı ikna edip ceza almadan bu direniş hareketini sonlandırmaktan yana gayret gösteriyor. Fazıl paşa ise şiddet yanlısı bir tavır sergileyerek Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarını askeri güç ve kuvvetle imha etme teşebbüsünde bulunarak hareketi sonlandırmaya çalışıyordu. Şeyh Abdüsselam şahsında sözde yardım ve yataklık yapan veya uğradıkları yerleri de cezalandırarak top yekun potansiyel suçlu ilan ediyordu. Sözde halkın üzerine baskı kurarak Şeyh Abdüsselam'ın sığınmaya mecbur edilmesi gaye ve hedefini güdüyor ve Çal Ağası Sa'di Ağa'yı ve bütün nahiye ahalisini yardım ve yataklık yaptığı iddiasıyla cezalandırmak istiyordu. Halbuki Çal halkı hükümete karşı muti' ve münkad ahdu peymanda sadakatleri meydanda iken Musul Valisi Fazıl Paşa sulh yoluyla meseleyi hal edecek yerde aksi hareketle askeri ve zor kullanarak Abdüsselam hareketini önlemeye çalışıyordu.⁽⁵³⁾

Çünkü Fazıl Paşa, intikam alma hırsıyla Barzan Şeyhi Abdüsselam'ı cebren ve kahren imhasına ve ortadan kaldırılmasına yemin etmiştir. Şeyhin Çal Nahiyesi'ne savuşması ihtimaline karşı önünü kesmek için Van'dan on beş konaklık mesafede ve yüksek mıntikalardan dağları aşıp askeri birliklerin sevkini Van Valisi Bekir Bey'den talep eder. Bununla beraber Çal Müdürü Sadi Ağa'nın, Şeyh Abdüsselam hareketini desteklediği ihtimali üzerine askeri güçle te'dip etmek ve sebepsiz yere Çal Nahiyesi'ni tahrip ettirmek istemektedir. Ayrıca Barzan Şeyhi Abdüsselam'ın sığınma ve emanını arz etmesi ve hükümete teslim olacağı haberini göndermiş olmasına rağmen sığınma ve eman isteğini kabul etmeyerek askeri kuvvetle bu işi çözeceğini ileri sürmektedir. Van valisi sözüne devamla; Dün Meclis-i Ayan Azasından olup hükümeti temsilen Şemdinan'da bulunan Seyyid Abdülkadir Efendi'den Van vilayetine ve Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafnâmede "Barzan Şeyhi Abdüsselam'ın hükümetin her teklifini ve şartını kabul etmek üzere sığınmaya ve teslim hazır olduğu" bilgisini arz etmesine rağmen Fazıl Paşa fikrinde sabit olduğu kış ortasında bütün yolların kapalı olduğu bu dönemde Hakkari ve Şemdinan bölgesine asker sevketmenin birçok askerin donmasına ve helakine sebebiyet vereceğinden Fazıl Paşa'nın böyle acımasızca davranmasını akla sığdıramıyorum"⁽⁵⁴⁾ diyerek Van Valisi Bekir Bey Fazıl Paşa'yı Dahiliye Nezareti'ne şikâyet eder.

Şeyh Abdüsselam'ın yakalanması

Şeyh Abdüsselam'ın yakalanmasıyla ilgili değişik rivayetlere yer verilmiştir. Yakalanışı hakkında bazı eserlerde yer alan bilgileri aktardıktan sonra Osmanlı Arşiv belgelerinde yer bilgileri de vermeye çalışacağız. Bir rivayete göre: "Şeyh Abdüsselam'ı, 1914 yılı başlarında Şikaki Aşireti'nin reisi Simko Ağa'yı ziyaret etmek amacıyla Türk-İran sınırı civarına geldiğinde Osmanlı Devleti'nden başına koyduğu ödülü alma umuduyla bir grup Şikaki Aşireti mensubu tarafından önünü kesip esir alarak Van Valisi'ne teslim ettiler.⁵⁵ Başka bir rivayete göre ise, Şeyh Abdüsselam Şikaki Aşireti Reisi Simko ile görüşükten sonra Çariye'den beraberinde bulunan askeri kuvvetiyle ayrıldıktan sonra Bajergeh (Yüksekova/Esenedere) sınır bölüğü yakınlarında Kardar Aşireti arasından geçerken Abdullah bin Canko tarafından köye davet edildiği sırada Şeyh ve arkadaşları köylüler tarafından yakalanarak Bajerge hudut bölümüne teslim edilmiştir.⁽⁵⁶⁾

Barzan bölgesinde Osmanlı ordusuna karşı savaş veren Abdüsselam ve taraftarları silah ve cephane üstünlüğü ve sayıca büyük bir askeri güce sahip olan Osmanlı askerlerine karşı mukavemet edemeyip vatan-ı aslisini terk etmeğe mecbur kalarak İran tarafına firar etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı askerlerine destek veren bazı Kürt aşiretleri Şeyh Abdüsselam ve taraftarlarını yakalama yarışına girmişlerdir. Musul Valisi Süleyman Nazif'in ifadesine göre: Hirriki Aşireti Reisi Hacı Ağa Şeyh Abdüsselam'ın baş düşmanı olup aşiret halkıyla birlikte izini sürmekte ölü veya diri olarak yakaladığı anda teslim edeceğini taahhüt etmektedir.⁽⁵⁷⁾ Van Valisi Tahsin Bey'in gönderdiği telgrafta; Barzan Şeyhi Abdüsselam'ın İran hududunda beş arkadaşıyla birlikte Kardar Kürt Aşireti tarafından yakalandığını ve iki de şehit verdiklerini ifade etmektedir. Kardar Aşireti'nin meskun olduğu yerin Baçerke hudud bölümüne üç saat mesafede olduğunu belirtmektedir.

Sonuç itibariyle Musul Divan-ı Harb-i Örfi tarafından hazırlanan mazbata Şeyh Abdüsselam ile birlikte yakalanan Akralı Abdullah bin Abdülhalik ve Abdülhadi Efendilerin verdikleri ifadede: "**Şeyh Abdüsselam Simko adamlarından üç dört kişi ile beraber gelmekte iken tesâdüf etdiklerini ve oradan Simko'nun adamları geriye dönerek kendileri bi't-teslim berâberce Rajan'a gelmek üzere iken ismini bilmediği bir karyeye vardıklarında Abdullah bin Cihanko nâmındaki karyenin Reisi tarafından tutulduklarını ve eslihalı ellerinden alındığı sırada arkadaşlarından Aziz bin Ahmed Hacı Emin'in teslimden imtina' neticesinde karye ahalisi tarafından katl olunduklarını ve Ali bin Ahmed Çiçi firar ettiğini ve Şeyh Abdüsselam ile beraber kendisiyle diğer üç kişi derdest olunarak Osmanlı'nın Bajergeh nâm mevki'de hudud bölümü kumandanlığına teslim olunduklarını ve o gece orada kalıp sabahleyin Dize kazasına ve oradan da Başkaleye ve oradan Van vilayetine oradan da Musul'a gönderildiğini**"⁽⁵⁸⁾ ifade etmişlerdir. Metni verdiğimiz belgeden de anlaşılacağı üzere Şeyh Abdüsselam ile birlikte beş kişi Kardar Aşireti Reisi Abdullah bin Cihanko tarafından yakalanarak silahları

ellerinden alınmış ve Osmanlı'nın Bacergeh mevkiinde bulunan hudut bölüğüne teslim etmişlerdir.⁵⁹ Baçerke hudud bölüğüne teslim edilen Şeyh Abdüsselam ve arkadaşları Dize, Başkale yol güzergahından Van'a getirilerek ilk sorgulamaları burada başlatılmıştır.⁽⁶⁰⁾

Van'da Şeyh Abdüsselam'ın sorgulanması

Van Valisi Tahsin Bey, Barzan Şeyhi Abdüsselam'ı 14 Eylül 1330/27 Eylül 1914'de Van'a getirerek bizzat sorgulamaya başladı; “Şeyh otuz beş yaşında çok zaif ve gözlerinden rahatsız, Cahil fakat çok zeki, İran'da kaldığı süre içerisinde son derece sefil bir hayat yaşamış, erzak bulmada sıkıntı çekmiş ve ondan dolayı takatten düşerek ve üst başı perişan bir halde yakalanmıştır. Rusların kendisine çok ehemmiyet verdiği ve birçok vaadlerle vakit geçirdiklerini beyan etti. İran'ın kendisine destek vermeyeceklerine kanaat ettikten sonra onlardan yüz çevirerek İslam Hilafeti'ne dahalete karar verdiklerini ailesini doğruca Şemdinan'a gönderdiğini söyledi. İran topraklarında Simko'dan başka Rus emeline hizmet eden hiçbir aşiret re'isine tesadüf etmedikleri bilgisini verdi. Kaymakam Safvet on ay evvel iki defa yanıma geldi ve daha sonra Mısır'dan bana mektup göndererek yüz lira istedi, Musul Kumandanı Yaver Bey sürekli tazyikte bulunarak bin lira istedi. Faka yanımda yalnız üç yüz yirmi liram vardı mevcut parayı kendisine verdim. Ruslar, İran bölgesine yerleşmiş olan Kardar, Arusan ve Celali Kürt Aşiretlerini elde etmek maksadıyla teşebbüse geçtikleri gönül rızalarıyla kendilerine taraf olmadıkları takdirde saldıracaklarını belirtti. Dahilde devlet haini olan bazı Kürt Aşiret reisleri Rumiye Rusya Konsoloshanesi Tercümanı Ağa Petros Reis-i Ruhanisi'yle muhaberede bulunduklarını ifade etti. Ruslar ve Kürtler hakkında detaylı bilgi vermek istediğini fakat bitap, muzdarip ve perişan bir halde olduğunu biraz istirahat ettikten sonra ifadesine devam edeceğini rica etti. Şeyh'in kırk beş kişiden ibaret olan aile efradı Şemdinan'a geldi, aynı zamanda Şeyh ile birlikte yakalanan beş arkadaşı da onlarla beraber gönderilecektir. Şeyhi, yarın detaylı bir şekilde dinleyeceğim mühim ve istifade edilecek ifadeleri olursa onları arz edeceğim.”⁽⁶¹⁾

Şeyhin Van'da Divan-ı Harb-ı Örfi'de Yargılanması

Şeyh Abdüsselam yakalandıktan sonra ilk önce Van valisi tarafından sorgulanarak hapse atılır. Musul Valisi ve Kumandanı Süleyman Nazif, Van'da tutuklu bulunan Şeyhin derhal Musul'a gönderilmesini talep eder. Van Valisi Tahsin'de; “Şeyh'in Musul'a sevkinin şimdilik mümkün olmadığını zaruri olarak Şeyh Abdüsselam'ın Van Divan-ı Harb-ı Örfi tarafından sorgulanarak muhakeme edilmesi gerektiğini ve şimdiye kadar mahkûmiyyetini gerektirecek herhangi bir evrakın da mevcut olmadığını ne gibi suçlar işlediğinin etraflıca araştırılıp tahkik edildikten ve suç dosyası oluşturulduktan sonra muhakeme edileceğini beyan eder.”⁽⁶²⁾

Van Valisi Tahsin'in Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta; Şeyh Abdüsselim'in Van'da hapiste olduğunu, kendisinin hasta, perişan ve ayakta duracak mecalinin olmadığını, şu haliyle Musul'a gönderilmesinin çok müşkilatlı ve zor olduğunu Musul Valisi Nazife bilgi verilmesini arz eder. Şeyh Abdüsselim'in ilk önce Van Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılandıktan sonra Musul'a gönderilmesinin daha uygun olacağını Dahiliye Nezareti'ne arz eder.⁽⁶³⁾ Şeyh Abdüsselim Van'da muhakeme edildikten ve dosyası oluşturulduktan sonra Van vilayeti vasıtasıyla Musul'a dört arkadaşıyla birlikte sevk edilir. Şeyh Abdüsselim ve harekete katılan tüm arkadaşları Musul Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılandıktan sonra bir kısmı idama, bir kısmı da kürek cezasına çarptırılmış ve suçu sabit olmayıp dolaylı şüpheli sıfatıyla yargılananlardan 105 kişi de beraat etmiştir.

Şeyh Abdüsselim'in Musul'a Sevki ve İdamı

İran sınırları dahilinde Kardar Aşireti tarafından yakalanıp Van'a sevk edilen Şeyh Abdüsselim Van Divan-ı Harb-i Örfide yargılandıktan sonra Musul'a sevk edilir.⁽⁶⁴⁾ Musul'a sevk edilen Şeyh Abdüsselim yeniden Divan-ı Harbi-i Örfi tarafından yargılanarak idamına karar verilir. Şeyh Abdüsselim ve bazı arkadaşları hakkında hazırlanan gerekçeli kararda: Şeyh Abdüsselim enva'ı desiselerle halkın üzerinde tahakküm kurarak silahlı çete oluşturmak, ve hükümete karşı isyan için yemin edip isyancılara bi'l-fiil kumanda etmek, Osmanlı Hükümeti'ni tanımayarak bölgede nüfuzunu genişletmek, halkın üzerinde baskı kurmak, birçok cinayetlere sebebiyet vermek, Osmanlı askeri kuvvetlerine saldırarak birçok zabitan ve askerlerin ölümlerine sebebiyet vermek, hıyanet-i vataniyye ile itham edilen şahıslarla işbirliği yaparak teşrik-i mesa'i etmek, ecnebi konsoloslarla irtibat kurup muhabere etmek, hükümete inkiyad ve dehalet etmesi hususunda gönderilen yazıları kulak ardı edip i'tibar etmemek, yakalanması için gönderilen askerlerle savaşarak iki zabiti, bir tabur katibi ile yirmi yedi askerin ölümlerine sebebiyet vermek, bazı köylere saldırarak ihrakına sebebiyet vermekten dolayı yapılan tahkikat ve yargılama ve muhakeme sonucu delilleriyle tespit edilmiş olduğundan Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemesi'nin elli beşinci maddesinin ikinci fıkrasının elli yedinci maddesi gereği Abdüsselim ile tutuklu bulunan Bigul köyünden **Abdi**, Nerve köyünden **Muhammed** ve **Ali** bin Mehmet Emin Ağaların yüzlerine suçlamaları okunarak idamlarına karar verildi. Aynı celsede Faki Abdurrahman oğlu Said, Mezveri köyünden Hüşevi bin Abdo, Şirvanlı Hacı Devri'nin ise gıyaben idamlarına karar verilmiş oldu.⁽⁶⁵⁾ Şeyh Abdüsselim ile birlikte idamlarına karar verilen ve dosyaya eklenmemiş olan **Tatar Bey** ibn-i Ali ve Bab-ı Seyfa (Basifa) karyeli **Mehmet Emin** Ağa ibn-i Aziz'in de dosyaları gerekçeli kararlarıyla birlikte 13 Teşrinisani 1330/26 Kasım 1914'te Sultan Mehmet Reşad'a ve Sadr-ı A'zam Mehmet Said Paşa'ya arz edildi. Abdüsselim ve arkadaşlarının idam kararı Meclis-i Vükela'da müzakere edildikten sonra aynen onaylandı. Şeyh Abdüsselim ile arkadaşlarının idamlarının infazı için Harbiye Nazırı'na yetki verildi. Bunun üzerine

Sadaret'ten, Harbiye Nezareti'ne idamların infazı için 17 Teşrinisani 1330/30 Kasım 1914'te emir verildi⁽⁶⁶⁾ ve Musul'da gerekli hazırlıklar yapılarak idam sehpaları kuruldu. Musul Hapishanesi'nde bulunan Abdüsselam ve beş arkadaşı hapishaneden çıkarılarak idam edilecek yere getirildiler. Mu'tad-ı vech üzere gerekçeli kararları yüzlerine okunduktan sonra idam kararları boyunlarına asıldı. İdama mahkûm olanlar birer birer idam sehpalарına çıkarılarak infazları gerçekleşmiş oldu. Böylelikle Abdüsselam ve beş arkadaşı fani aleminden ebedi aleme irtihal-i dar-ı bekâ ederek rahmet-i Rahmân'a ruhlarını şehiden teslim ettiler.⁽⁶⁷⁾

Şeyh Abdüsselam Hareketine Katılanlara Verilen Cezalar

Barzan vakı'asına iştirak edip Mülkiye Kanunun elli beşinci maddesinin üçüncü fıkrasına göre suçları yüzüne okunup idama mahkûm edilenler altı kişi olarak aşağıdaki birinci tabloda belirtilmiştir. Söz konusu idamlar, 2 Teşrin-i Sani 1330/15 Kasım 1914 tarihinde Musul Divan-ı Harb-ı Örfi Mahkemeleri tarafından alınan karar üzerine dönemin padişahı Mehmet Reşat, Sadrazam (Başbakan) Sait Halim Paşa ve Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın da onayları alınarak gerçekleştirilmiştir.⁽⁶⁸⁾ Gerekçeli kararda şahıs isimleri ve işledikleri suçlar isimlerinin hizasına ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Yukarıda zikrettiğimiz Mülkiye kanunun elli beşinci maddesi şu bilgiyi içermektedir: ***"Hükümetin şekli ve hey'etini cebren değiştirmek, resmi makamlara hücum ederek tahrip etmek, askeri mekanları yağma etmek maksadıyla silahlı bir şekilde isyana teşebbüs etmek"*** şeklinde izah edilmiştir. Aşağıda liste halinde isimlerini yazdığımız şahısların idam infaz kararları ekserisi bu maddeye göre mahkûm edilmişlerdir. Osmanlı Arşivlerinde ki belgelerde "Barzan'da, meydana gelen irticai isyan hareketinden dolayı Musul Divan-ı Harb-ı Örfi'si tarafından icra kılınan derin tahkikat neticesinde isyanın en şiddetli âmil ve müessiri ve tertipcileri tespit edilmiş ve ona göre kanuni ceza uygulanmaya başlattıkları şeklinde izahata rastlıyoruz."⁽⁶⁹⁾ Musul Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemesi tarafından yargılananlardan 8 kişinin yüzlerine gerekçeli kararları okunarak idam edilmiştir. Giyaben de 3 şahısa idam cezası verilerek toplam 11 kişi idam cezasına mahkum edilmiştir.

Mülkiye Kanunu'nun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci bendine göre Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemesi'ne getirilerek işledikleri suçları yüzlerine okunduktan sonra muhtelif cezalara mahkum edilmişlerdir. Mahkemeye getirilmeyip hal-i firarda olanlara giyaben ceza verilmiştir.⁽⁷⁰⁾

Müebbed olarak kürek cezasına mahkum edilenlerden 6 kişi vicahen 11 kişi giyaben 17 kişi mahkum edilmiştir. Kürek cezasına on beşer sene mahkûm olanlardan 10 kişi vicahen 6 kişi de giyaben 16 şahıs ceza almıştır. Onar sene kürek cezası alanlardan 12 kişi vicahen 27 kişi de giyaben 39 şahsa ceza verilmiştir. Yedişer sene kürek cezası alanlardan 10 kişi vicahen 4 kişi de giyaben 14 kişi ceza almıştır. Üçer sene kürek cezası alardan 7 kişi vicahen cezalandırılmıştır. Daha önce Şeyh Abdüsselam hareketine katılıp daha sonra

vazgeçip Osmanlı Ordusu'na destek veren Sanan Ağa, Habi Ağa, Numan Ağa ve Selim Ağa bu dört kişi berat etmişlerdir. Adı geçenlerin dışında 105 kişi suça bulaştıkları tespit edilmediğinden beraat etmişlerdir. Beraat edenlerin toplan sayısı 109 olarak tespit edilmiştir. Musul Hapishanesinde tutuklulardan Osman Ağa Müfredi bin İbrahim Han ve Hazi ibn-i İsmail adı geçen üç kişi de hapiste vefat ettiklerinden hukuk-ı amme davasından dosyaları düşürülmüştür. Taha bin Mehmetemin Ağa'nın oğlu yaşı 13-14 olduğundan üç senenin üçte biri yani bir sene hapis cezası verilmiştir.⁽⁷¹⁾

Şeyh Abdüsselams ile birlikte Mühtelif cezalara çarptırılanların listesi⁽⁷²⁾

Tablo: 1 İdama Mahkûm Edilenlerin İsim Listesi⁽⁷³⁾

Ceza alanların İsmi	Cürmün mahiyeti	Kanun Maddesi	CCezanın Nev'i	HHükümün sureti
Şeyh Abdüsselam Barzani	Hükümete karşı isyan, ve askerlere karşı silah kullanarak bazı subay ve askerlerin ölümüne sebebiyet vermek ve köyleri basarak halka zarar verme suçlarından idamlarına karar verilmiştir.	Mülkiye cezâ kânununun elli beşinci maddesinin ikinci fıkrası ve elli yedinci maddesine göre idamına hükmedilmiştir	İdam	Vvicâhen
Nerve köyünden Tatar bin Ali	Bi'l-fiil isyana silahlı olarak iştirak etmek	Mülkiyecezâ kânununun elli beşinci maddesinin ikinci fıkrası ve elli yedinci maddesine göre idamına hükmedilmiştir	İdam	VVicâhen
Bab-ı Seyfa (Basıfa) köyünden Muhammed Emin bin Aziz	Bi'l-fiil isyana silahlı olarak iştirak etmek	Mülkiye cezâ kânununun elli beşinci maddesinin ikinci fıkrası ve elli yedinci maddesine göre idamına hükmedilmiştir	İdam	VVicâhen
Akralı Hamo bin	Bi'l-fiil isyana silahlı olarak iştirak etmek	Yüz yetmiş birinci ve yüz yetmiş	İdam	VVicâhen

Kasım		üçüncü madelerdeki hükme görü idamına		
Zıbarlı Şerif bin Molla Hasan	Bi'l-fil isyana silahlı olarak iştirak etmek	Yüz yetmiş birinci ve yüz yetmiş üçüncü madelerdeki hükme görü idamına	İdam	VVicâhen
Zıbarlı Haydo bin Zubeyir	Bi'l-fil isyana silahlı olarak iştirak etmek	Yüz yetmiş birinci ve yüz yetmiş üçüncü madelerdeki hükme görü idamına	İdam	VVicâhen

Tablo: 2 Şeyh Abdüsselam Hareketine Katılıp Kürek Cezasına Vicâhen Mahkûm olanların İsim Listesi⁷⁴

Ceza alanların İsmi	Cürmün mahiyeti	Kanun Maddesi	Cezanın Nev'i	HHükümün sureti
Zıbarlı Sadık bin Hüseyin Çeri	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene Kürek cezasına mahkûm olmak	VVicâhen
Hasso bin Paşo	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene Kürek cezası	VVicâhen
Muhammed bin Said Bucani	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene Kürek cezası	VVicâhen
Hacilok bin Abdurrahman	Silahlı olarak isyancılara iştirak	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci	On sene Kürek	VVicâhen

	edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	cezası	
Muhammed bin Abdurrezak	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene Kürek cezası	VVicâhen
Ahmed bin Hasso Kuhl	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	VVicâhen
Salih bin Kedo	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	VVicâhen
Aziz bin Piro Zübeyir	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	VVicâhen
Yunus bin Muhammed Şerif	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm	On sene kürek cezası	VVicâhen

	olmuşlardır.	edilmişlerdir.		
Ahmed bin Abdullah	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	VVicâhen
Şeyh Abdüsselam Hareketine Katılıp Kürek Cezası Gıyaben Mahkûm olanları İsim Listesi				
Ketki bin Usta Gafur	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Gıyaben
Cebi bin Cevher	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Gıyaben
Kati bin Cevher	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Gıyaben
Haciluk bin Abbas Nalband	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Gıyaben

Siddikun ibn-i Eminkî Ado	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Selim bin Kitluk	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Tayyib bin Muhammed Gazzo	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Reşid bin Hacı Hüseyin Ağa	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Reşidon bin Hacovi	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Abdülkerim bin avsat Hasan	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar	On sene kürek cezası	ggıyaben

	mahkûm olmuşlardır.	sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.		
Yatarin bin Muhammed Emin	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır."	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Ado bin Kasım-i Keko	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Tayyib bin Numan Humus	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Muhammed Emin bin Abdülhalik	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Muhammed Zeybak bin Taha	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
İsmali bin	Silahlı olarak	Mülkiye Kanunun	On sene	Ggıyaben

Ömer Zâle	isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	kürek cezası	
Selim bin Aziz	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Yadin bin Aziz	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Hasiko bin Abdullah	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
Remo bab-ı Yezdin ibn-i Molla Hasan	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben
İsa bin Yasin	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben

		edilmişlerdir.		
Muhammed Emin bin Safer	Silahlı olarak isyancılara iştirak edip destek vermek Yardım ve yataklık yapmak suçundan mahkûm olmuşlardır.	Mülkiye Kanunun yüz sekseninci maddesinin yüz yetmişinci maddesine göre onar sene Kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.	On sene kürek cezası	Ggıyaben

EKLER

MUSUL DİVAN-I HARB-İ ÖRFİ MAHKEMESİ'NİN ŞEYH ABDÜSSELAM VE HAREKATA KATILANLARA VERDİĞİ CEZALAR.

BELGE KODU:BOA. İ. HB 163/12-2

TARİHİ: 5 Muharrem 1333

BELGE-1

KODU: İ. HB 163/12-2

TARİHİ: 11 Teşrin-i sani 1330/24 Kasım 1914

Harbiye Nezareti

Tahrirat Dairesi Tahrirat Kalemî

Barzan Şeyhi Abdüsselam ve rüfekasının tecziyeleri hakkında

Ma'rûz-ı çâker-i kemineleridir ki

Dipnotlar:

-
- (1) Mehmet Güneş, Osmanlı Devleti'nde Kaymakamlık (1842-1871), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2014, s.286.
 - (2) BOA. İ. MVL, 236/19; Bkz, Abdullah Demir, 18 Ve 19. Yüzyıllarda Çapakçur Sancağı ve İdari Yapısı Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu, Bingöl Belediyesi Yayınları 2011, S. 27-41.
 - (3) BOA. İ.MSM 1232

- (4) Fatih Ünal, "**Rusların Kürt Aşiretlerin Osmanlı Devleti'ne Karşı Kullanma Çabaları**" Karadeniz Araştırmaları C. 5, Sayı: 17 Bahar 2008, s133-152
- (5) BOA DH MUİ 2-6/7-11
- (6) BOA.DH EUM II. ŞB 54/51-1
- (7) BOA.DH EUM II. ŞB 54/51-2
- (8) Mesut Barzani, Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi, (Çvr. Vahdettin İnce) Doz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 24-25.
- (9) Yaşar Kaplan, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şeyh Abdüsselam Barzani, (1908-1914) Osmanlı Devleti ve Kürtler, (Ed: İbrahim Özçöşar, Sahab Vali) Kitap Yayınevi, 2017, s4
- (10) Mesut Barzani, age 2006, s. 24-25.
- (11) BOA. DH MKT 2718/36
- (12) Mesut Barzani, age 2006, s. 26-27
- (13) BOA DH MUİ 1-7/7-28
- (14) BOA DH MUİ 1-7/7-20
- (15) BOA DH MUİ 1-5/50-1
- (16) BOA DH MUİ 1-9/15-8
- (17) BOA. DH MUİ 1-2/73-10
- (18) Damaluji, Behdinin, s. 92, 131-133; BOA. İ.HB 165/1-4
- (19) Nikitit, "Les Kurdes Racontes Par Eux-memes", Lasie Française, No: 230
- (20) BOA DH MUİ 1-9/15-8
- (21) Wadie Jwaideh, Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, İletişim Yayınları, 2008, s.222
- (22) Wadie Jwaideh, Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, İletişim Yayınları, 2008, s.223
- (23) Celile Celil, *Kürt Halk Tarihinden 13 İlginç Yaprak* (Çvr) Hasan Kaya, Doğa Basın Yayın, 2007, 92-96
- (24) BOA Y.PRK. ASK. 5/70
- (25) BOA YAHUS 166/62
- (26) Wadie Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi*, İletişim Yayınları, 2008, s.220
- (27) BOA. BEO 3724/279271
- (28) BOA. DH ŞFR 39/179
- (29) BOA. DH SYS 24-/2-4
- (30) BOA. DH SYS 24-/2-5
- (31) BOA. HR SYS 2968/3-2
- (32) BOA. HR SYS 2968/3-3
- (33) BOA. YPRK UM 14/19-1
- (34) BOA. DH MUİ 42/57

- (35) Wiram, Cradle, of Mankind, s.140;Bkz: Wadie Jwaideh, Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, İletişim Yayınları, 2008, s.221-228
- (36) BOA. BEO 3672/275394-4
- (37) BOA. DH ŞFRE 40/171
- (38) BOA. DH ŞFRE 41/19
- (39) BOA. DH ŞFRE 40/171-1
- (40) BOA. DH ŞFRE 426/62
- (41) BOA DH ŞFR 40/171
- (42) BOA. DH ŞFR 40/93
- (43) BOA DH ŞFR 40/109
- (44) BOA DH ŞFR 41/23
- (45) BOA. DH MUİ 1-5/50-5
- (46) BOA. DH MUİ 1-5/50-6
- (47) BOA. DH MUİ 1-3/41-9
- (48) BOA DH MUİ 1-10/29-1
- (49) BOA.DH MUİ 1-9/15-8
- (50) BOA.DH MUİ 1-9/15-8
- (51) BOA. DH MUİ 1-3/59-1
- (52) BOA. DH MUİ 1-3/59-2
- (53) BOA DH MUİ 1-9/15-9
- (54) BOA DH MUİ 1-9/15-9
- (55) Nikitin, "*Les Kurdes Racontes Par Eux memes*",L'Asie Française, No: 230, 1925, s. 154
- (56) Yaşar Kaplan, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şeyh Abdüsselam Barzani, (1908-1914) Osmanlı Devleti ve Kürtler, (Ed: İbrahim Özçoşar, Sahab Vali) Kitap Yayınevi, 2017,
- (57) BOA.DH ŞFR 425/29
- (58) BOA. İ. HB 165/1-5
- (59) Divan-ı Harb-ı Örfi Mahkemesi tarafından hazırlanan mazbatada ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bkz; [BOA. İ. HB 165/1-s. 1-8]
- (60) BOA.DH ŞFR 441/65
- (61) BOA. DH ŞFR 442/38
- (62) BOA DH ŞFR 45/195
- (63) BOA DH ŞFR 442/100
- (64) BOA. İ. HB 165/1-1
- (65) BOA.BEO SYS 4323/324222-1

- (66) Metin Fazıl Taha, *Hareketü's-Şeyh eş-Şehid Abdüsselam el-Barzani*, adlı kitabında Şeyh Abdüsselam'ın 1 Eylül 1914'de diğer bir rivayete göre idamı 14 Aralık 1914 tarihinde başka bir rivayette de Ekim 1915 yılında idam edildiğini yazmaktadır. Bkz, [Metin Fadıl Taha, *Hareketü's-Şeyh eş-Şehid Abdüsselam el-Barzani*, Mektebetü Ceziri li'l-tab'î ve'n-neşr, (*Ceziri Yayınları*) Dohak, s. 163-164.]

Ayrıca Martin, Van Bruinessen, "Ağa Şeyh ve Devlet" Adlı kitabında: Şeyh Abdüsselam'ın 1916 yılında idam edildiğini söylemektedir. Belgelerden elde ettiğimiz verilere göre bu bilginin de yanlış olduğunu ifade etmek isterim. Bkz: [Martin, Van Bruinessen, "Ağa Şeyh ve Devlet" (Çvr. Remziye Aslan) Özge Yayıncıları, Ankara, S. 323.

- (67) BOA. İ. HB 165/1-1
(68) BOA. İ. HB 166/56-3
(69) BOA. BEO. SYS 4283/321161-4
(70) BOA. İ. HB 166/56-3
(71) BOA İ.HB 163/12-2
(72) BOA İ.HB 166/56-1-4
(73) **Musul Divan-ı Harb-i Örfi tarafından mahkûm edilenlerin bir kısmını liste olarak verdik.**
(74) BOA İ.HB 166/56-1

Barzan Şeyhi Abdüsselam'ın birkaç seneden beri enva'ı desâis ve tağallüpleri nüfûzuna aldığı bir takım cühelâyı ahâlî meyânındaki şerirleri başına toplayıp divane namı tahtında bir kuvve-i musallaha teşkil ve o havâlide bulunan kura ahalisini dahi tav'an ve kerhen kendine meyl ettirmek suretiyle hal-i tuğyana gelerek hükmeti tanımamağa kadar ileri gitdiği ve son zamanlarda tevsi'î nüfuz fikriyle efkâr-ı fasidesine alet olmağı kabul etmeyen fukarayı ahali haklarında katl ve nehb ve ihrak gibi bir takım fezayih ve cinayâtı irtikab ile beraber ecnebi konsoloslariyle te'sis-i muhabere ve hain-i vatan oldukları ma'lum bulunan bazı eşhas ile de teşrik-i mesai ettiği ve hükümete arz-ı dahalet ve inkiyad eylemesi hakkında canib-i vilayetden yazılan muharrerat ve i'zam olunan me'mura isale-i sem' i'tibar etmediği ve te'dib ve tenkili için gönderilen kuvve-i Askeriyeye rûfêkâyı şakaveti ile birlikde silahla musabele ve mudafa'a da bulunub Mergesorda bir iki zâbiti ve bir tabur katibi ile yirmi yedi neferin ve Pireger ve Mezveri-i bâla cihetlerinde aşâ'ir-i mu'aveneden bir kişinin şehadetine sebep verdiği inde'l-muhâkeme usulen sâbit olduğundan mülkiye ceza kânun-nâme-i hümayununun elli beşinci maddesinin ikinci fıkrası delaletiyle elli yedinci maddesine tevfikân merhum Şeyh Abdüsselam ile bunun hanesinde tecemmu' edip hükemete karşı isyana yemin ve âsilere bi'l-fiil kumanda eyleyen ve el-yevm mevkuf bulunan müteneffiz ağalardan Bigul karyeli Abdi ve Nerve Karyeli Muhammed ve Ali bin Mehmetemin Ağaların vicahen ve faki Abdurrahman oğlu Said ve Mezveri karyeli Huşuvi bin Abdo ve Şirvanlı Hacı Devri'nin gıyaben idamlarına ve ikinci derecede sergerde ve zînûfuz olub el-yevm mevkuf bulunan Halid Ağa bin Miro ve Talha bin İslam Kadir ve Muhammed bin Molla ve Muhammed bin Zübeyir'in vicahen Ado bin Abdurrahman ve Mustafa bin Ali Zeyab ve Şirvanlı Ahmed Ağa ve Süvar Ağa ve Şerif bin Molla Hasan ve Hayder bin Abdi ve Kırtas bin Molla Musa ve Said bin Evli Bey ve Feyzi Ağa bin Hasan Ağa ve Hurşid Bey ve İsa bin Abdo'nun gıyaben müebbeden küreğe konulmalarına ve mezkurü'l-esami ağaların teşvikiyle silaha sarılarak hükemete karşı bi'l-fiil isti'mal-i silah edüb el-yevm mevkuf bulunanlardan derece-i dahl ve mel'anetlerine göre Akralı Abdullah bin Abdülhalik, Abdülhadi ve Salih bin Kedo ve Barzanlı Nuri bin Faki Muhammed ve Aziz Mustafa ve Şiro bin Ömer ve Reşid bin İslam ve Muhammed Selim bin Molla Yunus ve Taha bin Hacinin vicahen ve Mahmud bin Molla ve Salih ve Şeyhin gulamlarından Memu, Milko ve Dugeli Es'ad, ve Bab-ı Seyfali Şeyhi'nin gıyaben on beşer sene ve Mecid bin Seyyid ve Çero ve Becbo ve Piro bin Aziz ve Ali Şeref ve Şamir bin Ali ve Muhammed bin Nebi ve Salih bin Habib ve Mirzo bin Ömer ve Abdullah bin Hüseyin ve Şeyro bin Ali'nin vicahen ve Koranki keryesinden Şeker ve Tatar Bey'in adamlarından Ahibba ve Kerim ve Ahmed bin Abdullah'ın gıyaben yedişer ve Garo bin Miro ve Taha bin Mehmetemin Ağa ve Ahmed bin Mehmetemin Egel ve Şeyh Hoz bin Şenik'in vicahen üçer sene müddetle küreğe konulmalarına ve Men'an Ağa ile Habî Ağa ve Numan ve Selim Ağaların mu'ahharan şeyhin muavenetinden nükûl ile hükümete arz-ı sadakat ve asakir-i şahaneye mu'avenetde bulunduklarından ve

cera'im-i mezkurede mehaliyyetleri anlaşılmadığından berâtlerine ve mevkuf iken vefat eden Osman Ağa ile Müfredi bin İbrahim Han ve Hazi bin İsmail'in haklarında ki hukuk-ı umumiyye da'vasının sukûtuna ve Taha bin Mehmetemin Ağa'nın da on üç on dört yaşında bulunması hasebiyle kırkinci maddenin fıkra-i mahsusası ahkamına tevfikân mahkum olduğu üç senenin sülûsü olan bir sene müddetle adiyen hapsine müttefikan karar verildiğini mutazammın Musul Divan-ı Harb-i Örfisi'nden tanzim olunan On İkinci Kolordu Kumandanlığı vekaletinden şifreli telgrafnâme ile tebliğ olunan mazbata ol-babda tanzim olunan irade-i seniyye layihasıyla beraber leffen takdim kılınmış olmağla muktezasının îfa ve neticesinin emr veinba buyurulmasını merhun-ı irade-i aliyye-i fahimâneleridir ol-babda emr u ferman hazret-i veliyü'l-emrindir. Fi 5 Muharrem 1333/ve fi 11 Teşrin-i Sani 1330

Başkumandan Vekili

Harbiye Nazırı

Enver

BELGE-2KODU: İ. HB 165/1-1

TARİHİ: 2 Teşrin-i Sani 1330

Aşağıda verdiğimiz belge Musul Divan-ı Harb-i Örfi tarafından hazırlana mazbatadır. İdama veya Kürek cezasına çarptırılanların isimleri ve ünvaları yazı sekiz sayfadan ibarettir.

تاریخ ۱۳۰۲

[illegible][illegible][illegible]

1. HB 165/1 6vbk
(304 bag) 1

شەرى شەيخ عەبدولسەلام بارزانى ھەنبەرى مەشرۋىيەتە دوۋى، و پەيۋەندىيىن ۋى لگەل روسيا، ئىرانى و ئىنگەلتەرا

پۇختە:

پشتى پەيدابوونا مەشرۋىيەتە دوۋى و ئەو سىياسەتە ھاتىيە پەيرەموكرن ژلايى حكومەتە مەركەزى بو ئەگەر كو پترىيا سەروك ھوزىن كوردان ژ بەرژمەندى و پىگەھى خو يىن جارەن بترسن، ئەف چەندە ژى بو ئەگەر كو گەلەك ژ وان دژى مەشرۋىيەتە دوۋى دەست ب ياخيپوونى و بەرخودانى بگەن، بتاييەتە ئەگەر تەماشە بەيتەكرن ل ھەلوپستى مەشايبخ و تەكيايىن ئايىنى بەيتەكرن، دى دياربىت كو ئەو بربارىن ژلايى حكومەتە مەشرۋىيەتە دەتەنە دەرپخستەن د ھەفدژ بوون د گەل شەرىعەتە ئىسلامى، ئەف چەندە بوو ئەگەر كو ئەف شەيخە دژى قان بربار و سىياسەتە دەولەتە دەست ب ياخيپوونى بگەن، بزاقا رزگارپخووازا كوردى ژلايى شەيخ عەبدولسەلامى بارزانى دەست پىكرىبوو ھەر ژ سەردەمى مەشرۋىيەتە دوۋى ھاتىيە راگەھاندەن ھەتە دەستپىكرنا شەرى ئىكى يى جىھانى، و بو قى مەرمە پەيۋەندى ب سەفەرەتەن گەلەك ۋەلاتان كرىبو، پشتى بزاقا شەيخە دژى دەولەتە ئوسمانى ھاتىيە ئەنجامدان، پاشى د گەل چار ھەقالىن ۋى ژلايى سەروكى ھوزا(كاردار؟؟؟عەبدوللا كورى جىھانكو)پشە دەينە كرتەن و تەسلىمى لەشكەرى ئوسمانى دگەن، پشتى قى چەندى ئىكەم دانپىدانىن شەيخە ل باژىرى وانى ژى دەينە ۋەركرتەن پاشى رەوانەى باژىرى مويىسل دگەن و ژلايى ديوانا شەرى و ياسايىن عورفىقشە فەرمانا سىدارەدانى بو دەيتە دەرپخستەن و ل باژىرى مويىسل دەيتە سىدارەدان.

پەيۋەندىيىن سەرمەكى: شەيخ عەبدولسەلامى بارزانى، دەولەتە ئوسمانى، بەرىتانيا، روسيا، ئىران

معارك الشيخ عبد السلام الثاني ضد المشروطية الثانية، وعلاقته مع ايران وروسيا وبريطانيا

الملخص:

بعد ظهور المشروطية الثانية واتباعها سياسية مركزية جديدة، هذه السياسة التي كانت سبباً في خوف رؤساء العشائر الكردية من تهديد هذه السياسة على مصالحهم التقليدية المتوارثة، أدى هذا الأمر إلى وقوف العديد منهم ضد هذه المشروطية والحكم الجديد في الدولة العثمانية. وعند النظر بدقة إلى مواقف الشيوخ والتكاي الدينين، يظهر بأن أغلب الأوامر والقوانين الحكومية التي أصدرتها

المشروطية الثانية كانت باعترادهم هي ضد الشريعة الإسلامية، هذا الأمر أدى إلى وقوف هؤلاء الشيوخ ضد تلك السياسات والقوانين الجديدة. اندلعت الحركة الكردية في بارزان بقيادة الشيخ عبد السلام البارزاني في بداية عهد المشروطية الثانية واستمرت حتى اندلاع الحرب العالمية الأولى. وخلال حركته قام الشيخ عبد السلام بارزاني بالاتصال بسفارات عدة دول، في سنة ١٩١٤ تم القاء القبض عليه في كردستان تركيا وسلم إلى والي وان، ثم تم تسفيره إلى الموصل، ليعدم هناك بعد إجراء محاكمة سريعة له.

الكلمات الدالة: الشيخ عبد السلام البارزاني، الدولة العثمانية، بريطانيا، روسيا، ايران

The battles of Sheikh Abdul Salam II against the second conditionality, and his relations with Iran, Russia and Britain

Abstract:

After the emergence of the second conditionality and the adoption of a new central policy in which the policy was a cause of fear of Kurdish tribal leaders from the threat of this policy on their traditional inherited interests, this led to many of them stand against this conditionality and new rule in the Ottoman Empire. In looking closely at the positions of the sheikhs and the religious complaints, it appears that most of the orders and government laws issued by the second condition were based on their belief that they were against the Islamic law which led to these elders standing against these new policies and laws. The Kurdish movement in Barzan that led by Sheikh Abdul Salam Barzani broke out at the beginning of the second conditional period and continued until the outbreak of the First World War. During his movement, Sheikh Abdul Salam Barzani contacted the embassies of several countries. In 1914, he was arrested in Kurdistan of Turkey, and handed him over to magistrate of Wan, and then, sent him to Mosul, to be executed there after an immediate trial.

Keywords: *Sheikh Abdul Salam Barzani, Ottoman Empire, Britain, Russia, and Iran.*

